

DERS: TÜRKİYE'NİN TOPLUMSAL YAPISI

1. BÖLÜM: TOPLUMSAL YAPI – KAVRAMSAL ARKA PLAN

Toplum Kavramı

Tanım:

- Toplum; belirli bir coğrafyada bir arada yaşayan, ortak bir kültür ve değer sistemine sahip, karşılıklı etkileşim içinde olan, sürekliliği bulunan ve kendini o toplumun bir parçası olarak gören bireyler topluluğudur.

Toplumun Unsurları:

- 1. Bireyler:** Toplumun en küçük birimidir.
- 2. İlişkiler:** İnsanlar arası sürekli ve düzenli ilişkiler.
- 3. Kurumlar:** Aile, eğitim, din, siyaset, ekonomi vb.
- 4. Normlar ve Değerler:** Toplumun işleyişini sağlayan kurallar.
- 5. Kültür:** Ortak yaşam tarzı, gelenekler, inançlar.

Özellikleri:

- Süreklilik gösterir.
- Dinamik ve değişkendir.
- Kendi içinde bir bütünlük oluşturur.
- İçinde çatışma ve iş birliği bir aradadır.

Toplumsallaşma (Sosyalleşme)

Tanım:

Toplumsallaşma, bireyin içinde yaşadığı toplumun normlarını, değerlerini, dilini, davranış kalıplarını ve kültürel kodlarını öğrenerek bir topluluk üyesi hâline gelme sürecidir.

Aşamaları:

- 1. Birincil Toplumsallaşma:** Aile aracılığıyla gerçekleşir. Temel kimlik ve değerler burada kazanılır.
- 2. İkincil Toplumsallaşma:** Okul, medya, arkadaş grupları, iş yaşamı gibi sosyal çevrelerle şekillenir.

Toplumsallaşma Etkenleri:

- Aile (ilk sosyal çevre)
- Eğitim kurumları (bilgi ve değer aktarımı)
- Medya (kitle kültürü aktarımı)
- Devlet (resmî ideoloji ve vatandaşlık eğitimi)
- Din (ahlaki kuralların öğretimi)
- Sivil toplum kuruluşları (gönüllü katılım ve bilinç gelişimi)

Toplumsal Yapı

Tanım:

Toplumsal yapı; birey, grup ve kurumlar arasındaki ilişkilerin oluşturduğu, toplumun işleyişini sağlayan düzenli sistemdir.

Bileşenleri:

1. **Toplumsal roller:** Bireylerin toplumdaki görevleri (anne, öğretmen vb.)
2. **Toplumsal statüler:** Rolün toplumdaki yeri (saygınlık, yetki)
3. **Kurumsal yapılar:** Aile, ekonomi, siyaset
4. **İlişki ağları:** Sosyal bağlar (akrabalık, arkadaşlık)

Yapısal Özellikler:

- Değişime açık ama dirençli
- Normatif düzenlemelere dayanır
- Dikey (hiyerarşi) ve yatay (eşitlik) ilişkiler içerir

Toplumsal Kurumlar

Tanım:

Toplumsal kurumlar, toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşmuş, belirli norm ve değerler üzerine kurulu, sürekliliği olan yapılardır.

Temel Kurumlar:

1. **Aile:** Bireyin ilk sosyalleştiği yer. Neslin devamını sağlar.
2. **Eğitim:** Bilgi aktarımı ve toplumsal rollerin öğrenilmesi.

3. **Din:** Ahlaki kuralların öğretimi ve anlam üretimi.
4. **Ekonomi:** Üretim, dağıtım, tüketim ilişkileri.
5. **Siyaset:** Gücün dağılımı ve karar alma süreçleri.

İşlevleri:

- Toplumsal düzenin sürdürülmesi
- Norm ve değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması
- Roller arası uyumun sağlanması
- Toplumun istikrar ve bütünlüğünün korunması

Toplumsal Eylem (Max Weber)

Weber'e Göre Toplumsal Eylem:

Bir anlam taşıyan ve başkalarının davranışlarını hesaba katarak yapılan eylemdir.

Eylem Türleri:

1. **Amaçsal-Rasyonel Eylem:** Belirli bir hedefe ulaşmak için araçların akılcı seçimi. (Örn. sınavı kazanmak için plan yapma)
2. **Değere-Yönelik Rasyonel Eylem:** Ahlaki, dini, kültürel değerlere bağlı eylem. (Örn. yardımseverlik)
3. **Geleneksel Eylem:** Alışkanlık ve geleneklere dayanır. (Örn. bayram ziyareti)
4. **Duygusal Eylem:** Anlık duygu durumuna göre yapılan. (Örn. öfkeyle bağırma)

Toplumsal Değişme

Tanım:

Toplumsal kurumların, yapıların, değerlerin, ilişkilerin zaman içinde değişime uğramasıdır.

Nedenleri:

- Teknolojik gelişmeler
- Ekonomik dönüşümler
- Göç hareketleri
- Küreselleşme
- Savaşlar ve krizler

Özellikleri:

- Sürekli ancak hızı değişkendir
- Farklı alanları eş zamanlı etkileyebilir
- Dirençle karşılaşabilir

Toplumsal Tabakalaşma**Tanım:**

Toplumdaki bireylerin gelir, statü, eğitim gibi kriterlerle katmanlara ayrılmasıdır.

Kuramsal Yaklaşımlar:

1. **Karl Marx:** İki temel sınıf:
 - **Burjuvazi:** Üretim araçlarına sahip
 - **Proletarya:** Emek gücünü satan
2. **Max Weber:** Sınıf dışında prestij, statü ve güç ilişkilerini de dâhil eder. Çok boyutlu bir tabakalaşma modeli sunar.

Tabakalaşma Türleri:

- **Açık sistem:** Bireyler katmanlar arasında hareket edebilir.
- **Kapalı sistem:** Geçişler zordur (örneğin kast sistemi)

Toplumsal Hareketlilik**Tanım:**

Bireyin ya da grubun toplumsal konumunun değişmesidir.

Türleri:

1. **Dikey Hareketlilik:** Alt-üst tabakalar arası geçiş
 - **Yukarı hareketlilik:** Eğitimle üst statüye geçiş
 - **Aşağı hareketlilik:** İşsizlik, sağlık sorunlarıyla alt statüye düşme
2. **Yatay Hareketlilik:** Benzer düzeydeki statüler arasında geçiş (örn. öğretmenlikten memurluğa)
3. **Coğrafi Hareketlilik:** Mekânsal yer değiştirme, göç

Kültür

Tanım:

Toplumun ortak yaşam biçimi; bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenekler ve diğer yetenekleri kapsar.

Urusurları:

1. **Değerler:** Doğru-yanlış ayrımı yapan genel ilkeler
2. **Normlar:** Beklenen davranış kuralları
3. **Semboller:** Dil, bayrak, işaret gibi anlam yüklü araçlar
4. **Dil:** Kültürün aktarım aracıdır
5. **Tutumlar ve Davranışlar:** Kültürün birey üzerindeki etkisi

Kültürel Aktarım:

- **Doğrudan öğrenme:** Aileden öğrenme
- **Dolaylı öğrenme:** Medya ve okuldan

Kültürel Farklılıklar:

- Toplumlar arası normlar farklılık gösterebilir.
- Aynı semboller farklı anlamlar taşıyabilir.

2. BÖLÜM: TOPLUMSAL YAPININ ÖZELLİKLERİ VE TÜRKİYE'NİN TOPLUMSAL YAPISI

1. Toplumsal Yapının Özellikleri

1. Bütüncül (Holistik) Özellik

- Toplumsal yapı, birbirine bağlı unsurların oluşturduğu bir bütündür.
- Birey, grup, kurum ve değerler sistemi arasında dinamik ve karşılıklı ilişkiler bulunur.
- Yapıdaki herhangi bir değişiklik, diğer unsurları da etkiler.
- **Örnek:** Eğitim sistemindeki reform, aile yapısı, iş gücü piyasası ve siyasal katılım üzerinde etki yaratır.

2. Göreli Durağanlık

- Toplumsal yapı zaman içinde değişebilir, ancak bu değişim genellikle yavaştır.
- Gelenek, görenek, kültürel değerler ve inanç sistemleri bu durağanlığın korunmasına katkı sağlar.
- Geleneksel yapılar uzun süre korunabilir ancak ani teknolojik veya siyasal dönüşümlerle değişebilir.

3. Tarihsel Süreklilik

- Toplumun geçmişinden gelen miras, mevcut yapıyı etkiler.
- Kültürel, siyasal ve sosyal kurumlar, tarihsel süreç içinde şekillenmiştir.
- Toplumsal yapılar, geçmişin izlerini taşır; bu izler kurumlara, hukuka, eğitim sistemine yansır.
- **Örnek:** Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte modernleşme ile beraber gelen yapısal değişimler.

4. Dinamizm

- Toplum statik değil, sürekli değişen bir sistemdir.
- Teknolojik ilerlemeler, küreselleşme, nüfus hareketliliği gibi faktörler yapıyı dönüştürür.
- Yeni değerlerin ortaya çıkması ve toplumsal taleplerin çeşitlenmesiyle birlikte toplumsal yapı da kendini günceller.

II. Türkiye'nin Toplumsal Yapısı

1. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş

a. Osmanlı Toplum Yapısı:

- **Millet sistemi:** Din temelli toplumsal örgütlenme.
- **Toplumsal ayrışma:** Dinî cemaatler temelinde yapılanmıştır.
- **Merkeziyetçilik:** Padişaha bağlı mutlak monarşik yapı.
- **Ayan ve eşraf:** Yerel güç odakları önemliydi.

b. Cumhuriyet'in Modernleştirici Müdahalesi:

- Laikleşme, hukuk devrimi, eğitim reformu gibi yapısal dönüşümlerle Osmanlı'nın geleneksel toplumsal yapısı dönüştürüldü.
- **Yeni toplumsal kurumlar kuruldu:** Medeni Kanun, karma eğitim sistemi, kadınlara siyasi haklar.

2. Türkiye'nin Güncel Toplumsal Yapısı

a. Kırsal ve Kentsel Nüfus:

- **Kırsal yapı:** Geleneksel ilişkiler, geniş aile tipi, ataerkil düzen.
- **Kentsel yapı:** Modern yaşam biçimleri, çekirdek aile, bireyselleşme, mesleki çeşitlilik.
- 1980'lerden itibaren iç göçle kırsal nitelikler kentlere taşınmış, kentlerde melez yapılar oluşmuştur.

b. Aile Yapısı:

- **Kırsal alanda:** Kalabalık ve çok kuşaklı geniş aileler yaygındır.
- **Kentte:** Çekirdek aile yapısı hâkimdir.
- Geleneksel değerlerle modern yaşamın çatıştığı karma bir yapı söz konusudur.

c. Eğitim:

- Kırsal bölgelerde eğitim olanakları sınırlı, kentlerde daha gelişmiş.
- Kız çocuklarının eğitimi konusunda bölgesel eşitsizlikler hâlâ sürmektedir.
- Üniversiteleşme yaygınlaşmış; eğitilmiş birey oranı artmıştır.

d. Ekonomik Yapı:

- Sanayileşme ve hizmet sektörünün büyümesiyle beraber tarımın toplam istihdam içindeki payı azalmıştır.
- Kırsaldan kente göçle birlikte iş gücü dağılımı yeniden şekillenmiştir.

III. Türkiye'de Toplumsal Değişme Dinamikleri

1. Göç

- Kırsaldan kente yoğun göç yaşanmıştır (özellikle 1950 sonrası).
- Kentlerde gecekondu bölgeleri, işsiz nüfus, eğitim ve sağlık sorunları ortaya çıkmıştır.
- **Sonuç:** Kültürel çatışmalar, sosyal bütünleşme sorunları, melezleşmiş yaşam biçimleri.

2. Eğitim ve Modernleşme

- Eğitim aracılığıyla batılılaşma ve toplumsal modernleşme hedeflenmiştir.
- Kırsaldan gelen bireylerin eğitimi, toplumsal hareketliliği ve sınıf atlamayı desteklemiştir.

3. Kadının Konumu

- Cumhuriyet ile birlikte kadınların eğitim, siyaset ve iş yaşamına katılımı teşvik edilmiştir.
- Ancak kırsal kesimde hâlâ geleneksel roller ağırlıktadır.
- Kentli, eğitilmiş kadınlar daha görünür bir toplumsal rol üstlenmiştir.

4. Din ve Laiklik

- Türkiye toplumu, laik devlet yapısına rağmen muhafazakâr değerlerle etkileşim içindedir.
- Devlet-din ilişkileri, toplumun bazı kesimleri arasında çatışma ve uyum biçiminde yansır.

IV. Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma

1. Sınıflaşma Süreci

- Kapitalist üretim tarzının gelişmesiyle sınıf ayrışmaları belirginleşmiştir.
- Gelir eşitsizliği, mülkiyet yapısı ve eğitim düzeyleri sosyal tabakaları şekillendirir.

2. Statü Grupları

- Eğitim, meslek, sosyal çevre gibi faktörlerle oluşan sosyal statüler, bireylerin toplum içindeki yerini belirler.
- Kentli eğitimli bireyler ile kırsal kökenli bireyler arasında statü farklılıkları sürmektedir.

V. Türkiye’de Toplumsal Hareketlilik

1. Dikey Hareketlilik

- Eğitimle birlikte yukarı yönlü sınıf geçişleri artmıştır.
- Göç, meslek değişimi, girişimcilik gibi yollarla bireyler statü atlamaktadır.

2. Yatay Hareketlilik

- Aynı statü düzeyinde meslek ya da mekân değiştirme şeklinde görülür.
- Özellikle memurlar arasında görev yeri değişiklikleri bu tür hareketliliğe örnektir.

3. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE AİLE YAPISI VE DEĞİŞİMİ

I. Aile Kavramı

1. Tanım

- Aile, evlilik, kan bağı veya evlat edinme yoluyla ilişkili bireylerden oluşan, toplumsal yaşamın temel birimi olan kurumdur.
- Toplumsallaşmanın ilk gerçekleştiği yer olup bireyin kimlik, değer ve davranış kalıplarını kazandığı çekirdek kurumdur.

2. Ailenin Toplumsal İşlevleri

- 1. Biyolojik işlev:** Neslin devamını sağlar.
- 2. Ekonomik işlev:** Geçmişte üretim birimiydi, günümüzde tüketim birimi hâline gelmiştir.
- 3. Eğitsel işlev:** Toplumsal normlar, değerler ve kültürel kodlar aktarılır.
- 4. Duygusal işlev:** Güven, sevgi, bağlılık ortamı sunar.
- 5. Toplumsal işlev:** Sosyal rollerin ve cinsiyet rollerinin öğrenildiği yerdir.

II. Aile Türleri ve Yapısı

1. Aile Türleri (Yapısal Farklılıklar)

- 1. Geniş aile:** Birden fazla kuşağın aynı çatı altında yaşadığı yapı.
 - Geleneksel toplumlarda yaygındır.
 - Dayanışma güçlü, otorite ataerkildir.
- 2. Çekirdek aile:** Anne, baba ve çocuklardan oluşan temel yapı.
 - Sanayileşme ve kentleşmeyle yaygınlaşmıştır.
 - Bireyselleşmenin arttığı, rollerde esnekliğin görüldüğü yapı.

2. Hanehalkı Kavramı

- Aynı konutta ikamet eden ve gelir-gideri ortak yöneten bireylerin oluşturduğu birimdir.
- Aile kavramıyla örtüşebilir ama her hanehalkı aile değildir (örneğin yalnız yaşayan bireyler).

III. Türkiye’de Aile Yapısının Tarihsel Dönüşümü

1. Osmanlı Dönemi Aile Yapısı

- Geniş aile hâkimdir.
- Aile, hem ekonomik hem sosyal bir üretim birimidir.
- Erkek egemenliği ve ataerkil sistem belirgindir.
- Dinî normlar güçlü biçimde aile yapısını belirler.

2. Cumhuriyet Dönemi ve Hukuksal Dönüşüm

- 1926 Medeni Kanunu ile kadın-erkek eşitliği sağlanmıştır.
- Çok eşlilik yasaklanmış.
- Resmî nikâh zorunlu hâle gelmiş.
- Kadının miras ve boşanma hakkı tanınmıştır.
- Eğitimin yaygınlaştırılması ile kadınların kamusal alana katılımı artmıştır.
- Aile yapısı, giderek çekirdek aile yönünde evrilmiştir.

3. 1980 Sonrası Aile Yapısı

- **Sanayileşme, göç ve kentleşmeyle birlikte:**
- Çekirdek aile yaygınlaşmış.
- Kadınların iş gücüne katılımı artmış.
- Geleneksel aile içi otorite zayıflamış.
- Bireyselleşme artmış.
- Ancak bazı bölgelerde geleneksel değerlerin güçlü biçimde sürdüğü görülmektedir.

IV. Türkiye’de Güncel Aile Yapısı

1. TÜİK Verileri ile Güncel Aile Tipleri

- **Çekirdek aileler:** En yaygın tip.
- **Tek kişilik haneler:** Özellikle büyük şehirlerde artmaktadır.
- **Yalnız ebeveynli aileler:** Boşanma veya ölüm sonrası.
- **Geniş aileler:** Göç alan mahallelerde ve kırsal bölgelerde hâlâ varlığını sürdürmektedir.

2. Eğitim ve Kadın

- Kadının eğitimi, ailenin yapısını dönüştürmüştür.
- Eğitimli kadınlar çocuk sayısını sınırlandırma eğilimindedir.
- Kadınlar bireysel karar alma ve çalışma konusunda daha bağımsızdır.
- Kadınların karar alma süreçlerine katılımı artmıştır, ancak toplumsal cinsiyet rolleri hâlen etkisini sürdürmektedir.

V. Ailede Değişim Nedenleri

1. Sanayileşme ve Kentleşme

- Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş, üretim birimi olan ailenin tüketim birimi hâline gelmesine yol açmıştır.
- Aile içinde üretim yapılan köy hayatı yerini, dışarda çalışan bireylerin evlerine döndüğü kent yaşamına bırakmıştır.

2. Göç

- Kırsaldan kente göç aile yapısını değiştirir.
- Geniş aileden çekirdek aileye geçiş
- Geleneksel değerlerin kent yaşamına taşınması
- Kültürel uyum sorunları, kuşak çatışması gibi yeni sorun alanları ortaya çıkmıştır.

3. Kadının Toplumsal Konumu

- **Kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi ve çalışma yaşamına katılması:**
- Aile içi rollerin değişmesine,
- Erkek egemenliğinin sorgulanmasına,
- Kadının karar alma gücünün artmasına neden olmuştur.

4. Medya ve Teknoloji

- Medya, aile üyelerinin değerlerini etkiler.
- Dijital medya bireylerin iletişim biçimlerini ve sosyalleşme süreçlerini dönüştürmüştür.
- Sosyal medya, çocuk yetiştirme ve eşler arası ilişkilerde yeni normların oluşmasına neden olmuştur.

VI. Ailede Yaşanan Güncel Sorunlar

1. Boşanma oranlarının artışı

- Ekonomik sorunlar
- Bireysel tatmin arayışı
- Kadının güçlenmesi ve evlilikten beklentilerin değişmesi

2. Aile içi şiddet

- Kadına yönelik şiddet en yaygın biçimdir.
- Çocuk istismarı, yaşlıya yönelik ihmal artış göstermektedir.
- Yasal düzenlemeler (6284 sayılı Kanun) bu sorunlara karşı mücadeleyi desteklemektedir.

3. Kuşak çatışmaları

- Özellikle geleneksel değerlerle modern yaşam biçimi arasında sıkışan genç kuşaklarda görülür.
- Anne-baba ile çocuklar arasında otorite, değerler ve yaşam tarzı üzerinden çatışmalar yaşanabilir.

VII. Aile Politikaları ve Kurumsal Destekler

1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

- Aile bütünlüğünü korumaya ve güçlendirmeye yönelik projeler geliştirir.
- Kadın, çocuk, yaşlı ve engelli bireylere yönelik destek programları yürütür.

2. Sosyal Yardımlar

- Gelir düzeyi düşük ailelere maddi yardım, sosyal destek, psikolojik danışmanlık verilir.
- Aile Danışma Merkezleri ve Sosyal Hizmet Merkezleri yoluyla bireysel ve grup düzeyinde hizmet sağlanır.

3. Evlilik Öncesi Eğitim Programları

- Aile içi iletişimi geliştirmek,
- Şiddeti önlemek,
- Sorumluluk bilincini artırmak amacıyla uygulamaya alınmıştır.

4. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE TOPLUMSAL YAPI

I. Eğitimin Tanımı ve Toplumsal Rolü

1. Eğitim Nedir?

- Eğitim, bireyin topluma uyum sağlayabilmesi, toplumsal normları, değerleri, bilgileri ve becerileri kazanması sürecidir.
- Hem bireysel gelişimi hem de toplumsal düzenin sürekliliğini sağlar.
- Resmî (okul temelli) ve gayriresmî (aile, medya, çevre gibi) yollardan aktarılır.

2. Eğitimin Temel İşlevleri

- 1. Toplumsallaştırma:** Bireyin toplumun bir üyesi olmasına yardımcı olur.
- 2. Kültürel Aktarım:** Kültürel değerler, inançlar ve gelenekler aktarılır.
- 3. Ekonomik İşlev:** İş gücü piyasası için nitelikli insan kaynağı yetiştirir.
- 4. Sosyalleşme:** Kişiler arası ilişkiler, iş birliği, empati ve toplumsal sorumluluk gibi beceriler kazandırır.
- 5. Siyasal İşlev:** Demokratik kültürün, vatandaşlık bilincinin gelişmesine katkı sağlar.
- 6. Toplumsal Denetim:** Kurallar ve normlar yoluyla birey davranışlarını düzenler.

II. Eğitim ve Toplumsal Yapı Arasındaki İlişki

1. Karşılıklı Etkileşim

- Toplumsal yapı, eğitimin niteliğini ve örgütlenme biçimini etkilerken; eğitim de toplumsal yapıyı dönüştürür.
- Örneğin sınıf farklılıkları eğitimde fırsat eşitliğini zorlaştırırken; eğitim, bu farklılıkları azaltacak bir araç olarak görülebilir.

2. Toplumsal Tabakalaşma ve Eğitim

- Eğitim, bireyin statüsünü yükseltme aracı olabilir.
- Ancak gelir, cinsiyet, coğrafi bölge gibi etkenler, eğitime erişim ve başarı düzeylerinde eşitsizlikler yaratır.
- Elit okullara ulaşabilen bireyler daha avantajlıdır; bu da sosyal mobilitiyi etkiler.

III. Türkiye’de Eğitimin Tarihsel Gelişimi

1. Osmanlı Dönemi

- **Medrese sistemi:** Din merkezli bir eğitim anlayışı hakimdi.
- Farklı topluluklar kendi okullarını kurarak eğitim hizmeti veriyordu.
- Kadınların eğitime erişimi sınırlıydı.

2. Cumhuriyet Dönemi

- **Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924):** Eğitim birliği sağlandı. Medreseler kapatıldı.
- Karma eğitim benimsendi.
- Harf Devrimi, Millet Mektepleri gibi uygulamalarla okuma-yazma oranı artırıldı.
- Laik eğitim ilkesi benimsenerek dinî içerik okul dışına çıkarıldı.
- Kız çocuklarının eğitimi teşvik edildi.

3. 1950 Sonrası

- Kırsal bölgelerde eğitim yatırımları arttı (Köy Enstitüleri, ilkokul yaygınlaştırması).
- Yükseköğretim kurumları arttı.
- Devlet dışı özel okullar, vakıf üniversiteleri kurulmaya başladı.
- **1980 sonrası:** Neoliberal politikaların etkisiyle eğitimde ticarileşme başladı.

IV. Türkiye’de Eğitimin Güncel Durumu

1. Eğitim Kademeleri

- Okul Öncesi Eğitim
- İlkokul – Ortaokul – Lise
- **Yükseköğretim:** Üniversiteler, yüksekokullar, meslek yüksekokulları
- **Zorunlu eğitim süresi:** 12 yıl

2. Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliği

- Erkeklerin okula erişimi genellikle daha yüksek.
- Kız çocukları özellikle kırsal bölgelerde ailevi, kültürel veya ekonomik nedenlerle okula gönderilmeyebiliyor.
- TÜİK verilerine göre ilkokulda cinsiyet farkı azalmış olsa da lise ve üniversite düzeyin-

de hâlâ mevcuttur.

3. Bölgesel Eşitsizlikler

- Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde eğitim kurumlarına erişim, okul donanımı ve öğretmen sayısı bakımından batıya göre dezavantajlıdır.
- Bölgesel farklılıklar akademik başarıya da yansımaktadır.

4. Özel Okullar ve Eşitsizlik

- Özel okulların sayısında ciddi artış yaşanmıştır.
- Gelir düzeyi yüksek ailelerin çocukları bu okullarda daha nitelikli eğitim alabilmekte, bu durum sosyal tabakalaşmayı yeniden üretmektedir.

V. Eğitimde Reformlar ve Politika Girişimleri

1. 4+4+4 Sistemi

- Eğitim 3 kademeye ayrılmış ve zorunlu eğitim 12 yıla çıkarılmıştır.
- **Bu sistemin eleştirilen yönleri:** Çocuk yaşta mesleğe yönlendirme, erken ayrılma, açık lise oranlarının artışı.

2. FATİH Projesi

- Eğitimde teknoloji kullanımını artırmayı hedefler.
- Akıllı tahta, tablet dağıtımı gibi araçlarla dijital dönüşüm amaçlanmıştır.
- Ancak altyapı, öğretmen eğitimi ve kullanım becerileri gibi sorunlar nedeniyle sınırlı etki yaratmıştır.

3. Yükseköğretim Reformu

- YÖK'ün yetkileri tartışma konusu olmuştur.
- Bologna süreci kapsamında üniversiteler Avrupa ile uyumlu hâle getirilmeye çalışılmıştır.
- Üniversitelerde kalite güvencesi, akreditasyon gibi süreçler geliştirilmektedir.

VI. Eğitim ve Sosyal Hareketlilik

1. Yukarı Doğru Hareketlilik

- Eğitim, alt gelir gruplarından gelen bireylerin statü kazanmalarını sağlar.
- Ancak eğitim fırsatlarına eşitsiz erişim, bu hareketliliği sınırlamaktadır.

2. Sosyal Sermaye ve Eğitim

- Ailenin kültürel sermayesi (eğitim seviyesi, kitap okuma alışkanlığı, dil kullanımı vb.) çocuğun başarısını etkiler.
- Özel ders, etüt, özel okul imkânları eğitim başarısını artırmaktadır.

VII. Eğitimde Güncel Sorunlar

1. **Kalite sorunu:** Öğrenci sayısına oranla öğretmen sayısı yetersiz; derslik başına düşen öğrenci sayısı fazladır.
2. **Müfredat tartışmaları:** Programların ideolojik yönelimler taşıdığı, bilimsel düşüncüyü yeterince geliştirmedeği eleştirilmektedir.
3. **Sınav odaklı sistem:** Eğitim, ezberci ve yarışmacı bir yapıya dönüşmüş, öğrenme yerine sınav başarısı ön plana çıkmıştır.
4. **Mesleki eğitimin zayıflığı:** Sanayi ile bağlantısı zayıf, istihdamı destekleyecek nitelikte değildir.
5. **Okul terkleri:** Lise düzeyinde özellikle meslek liselerinde devamsızlık ve okulu terk oranı yüksektir.

5. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE DİN VE TOPLUMSAL YAPI

I. Din Kavramı ve Toplumsal İşlevi

1. Din Nedir?

- Din, kutsal olana inanç temelinde şekillenen, bireylerin yaşamlarını anlamlandırma- larını ve düzenlemelerini sağlayan sistemli bir inançlar bütünüdür.
- Genellikle kutsal kitap, peygamber, ibadet, ahlaki ilkeler ve toplumsal normlarla şekil- lenir.

2. Din ve Toplum

- Din, bireyin toplumsal kimliğini belirlemede ve değer yargılarını oluşturmada önemli rol oynar.
- Toplumsal bütünleşmeyi sağlar, dayanışmayı güçlendirir.
- Aynı zamanda iktidar, otorite, sosyal kontrol ve meşruiyet üretiminde de kullanılır.

3. Din Sosyolojisinin Kurucuları

- **Emile Durkheim:** Din, toplumsal dayanışmayı güçlendirir; kutsal, kolektif bilinçtir.
- **Max Weber:** Dinin toplumsal değişimi nasıl etkilediğini analiz eder (Protestan Ahlakı – Kapitalizmin Ruhu).
- **Karl Marx:** Din, egemen sınıfın halkı oyalamak için kullandığı “afyon”dur.

II. Osmanlı'da Din ve Toplumsal Yapı

1. Din ve Devlet İlişkisi

- İslam, devletin temel referans sistemidir.
- Şer'i hukuk, toplumsal yaşamın düzenleyicisidir.
- **Millet sistemi:** Farklı inanç grupları (Rum, Ermeni, Yahudi vs.) kendi dinî liderlikleri altında özerk yaşarlar.

2. Ulema Sınıfı

- Dinî otoriteyi temsil eden grup.
- Kadılar (şeri yargıçlar), müftüler, müderrisler gibi görevliler devlet hiyerarşisinde önemli yere sahiptir.
- Medreseler, hem dinî hem dünyevî eğitim kurumlarıdır.

III. Cumhuriyet Dönemi ve Laikleşme Süreci

1. Laiklik İlkesi

- Laiklik, dinin devlet işlerinden ayrılmasıdır. Türkiye’de anayasal bir ilkedir (1924 Anayasası’nda yer aldı, 1937’de resmen eklendi).
- Amaç, tüm vatandaşların inanç özgürlüğünü sağlamak ve dini siyasetin dışına çıkarmaktır.

2. Din-Devlet İlişkilerinde Yapısal Değişiklikler

- **1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu:** Dinî eğitim kurumları kapatıldı, eğitim birleştirildi.
- **1928:** Anayasadan “Devletin dini İslam’dır” ifadesi çıkarıldı.
- **1937:** Laiklik ilkesi anayasaya girdi.
- **Diyanet İşleri Başkanlığı kuruldu (1924):** Din hizmetlerinin düzenlenmesi amacıyla laik devletin kontrolünde bir kurum oluşturuldu.

3. Din Eğitimi

- Uzun süre zorunlu din eğitimi verilmedi.
- 1982 Anayasası ile ilkokuldan itibaren zorunlu hale geldi (Madde 24).
- İmam Hatip okulları yeniden yaygınlaştırıldı.

IV. Günümüzde Dinî Yapılar ve Dindarlık

1. Dinî Çeşitlilik

- Türkiye’de çoğunlukla Sünni Müslüman nüfus bulunmaktadır.
- **Azınlık gruplar:** Aleviler, Hristiyanlar (Rum, Ermeni, Süryani), Yahudiler, Ezidiler, Ateistler.
- Alevilik, Sünnilikten inanç ve ibadet biçimi bakımından farklıdır; çoğu zaman sosyo-kültürel ayrışmalar yaratmıştır.

2. Din ve Kimlik

- Din, ulusal kimlik, kültür ve yaşam tarzının önemli bir bileşeni olarak varlığını sürdürmektedir.
- Milliyetçilik ile İslam’ın zaman zaman iç içe geçtiği görülmektedir (Türk-İslam sentezi gibi ideolojik örnekler).

3. Din ve Siyasal Alan

- 1950 sonrası çok partili hayatta, din yeniden kamusal alanda görünür hâle gelmiştir.
- 1980 sonrası, neoliberal politikalarla birlikte dinî cemaatlerin etkisi artmıştır.
- Siyasal İslam tartışmaları ve dinin toplumsal alandaki rolü, günümüzde politik kutuplaşmanın da konusu olmuştur.

V. Din ve Toplumsal Cinsiyet

- Dinî yorumlar, kadının toplumsal konumunu belirlemede önemli rol oynar.
- Geleneksel yorumlarda kadının “ailenin bekçisi”, “evin içindeki itaatkâr figür” olarak tanımlanması yaygındır.
- Kadınların başörtüsü gibi uygulamalar kamusal alanda farklı yorumlara neden olmuştur (özgürlük mü, baskı mı?).
- Laik kadın hareketi ile dinî kadın hareketi farklı ideolojik temellere sahiptir.

VI. Din ve Eğitim

- İmam Hatip liseleri aracılığıyla dinî eğitim daha yoğun biçimde verilmektedir.
- Alevi vatandaşlar başta olmak üzere farklı inanç grupları, eğitimdeki temsil sorununu sıklıkla gündeme getirmektedir.

VII. Din ve Günlük Yaşam

- **Dini pratikler bireyin gündelik yaşamında önemli rol oynamaya devam etmektedir:**
- Namaz, oruç, hac gibi ibadetler;
- Nikah, cenaze, mevlit gibi ritüeller;
- Ramazan, Kurban Bayramı gibi toplumsal dayanışma günleri.
- **Toplumsal baskı veya çevresel etkilerle dindarlık biçimleri çeşitlenmiştir:**
- Geleneksel dindarlık
- Modern dindarlık
- Sembolik dindarlık
- Sivil dindarlık

VIII. Din, Medya ve Küreselleşme

- Dinî içerikler medya yoluyla yayılmakta; televizyon, internet ve sosyal medya dinî öğretilerin ulaşılabilirliğini artırmaktadır.

- YouTube, Instagram, podcastler gibi platformlarda dinî figürler/vaizler büyük kitlelere ulaşmaktadır.
- Bu durum, geleneksel dinî otoritenin sorgulanmasına yol açmıştır.
- Din ticarileşmiş ve “popüler din” olgusu ortaya çıkmıştır.

7. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE SİYASAL YAPI

I. Siyasal Yapı Nedir?

1. Tanım

- Siyasal yapı, bir toplumda karar alma süreçlerini belirleyen kurumlar, kurallar, aktörler ve bu aktörler arasındaki ilişkiler bütünüdür.
- Devletin örgütlenme biçimi, iktidarın nasıl ve kimler tarafından kullanıldığı bu yapının temelini oluşturur.

2. Unsurları

- **Yasama:** Kanun yapma yetkisini kullanan kurum (TBMM).
- **Yürütme:** Yasaları uygulayan ve kamu hizmetlerini sağlayan organ (Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu/başkanlık sistemi sonrası Cumhurbaşkanlığı ofisleri).
- **Yargı:** Hukukun üstünlüğünü sağlayan, bağımsız mahkemeler sistemi.

II. Türkiye'de Siyasal Yapının Tarihsel Gelişimi

1. Osmanlı Dönemi

- Padişah merkezli teokratik monarşi.
- Hukuk, hem şer'i (dinî) hem örfî (geleneksel) kurallara dayanır.
- Tanzimat ve Islahat Fermanları (1839-1856) ile modernleşme ve hukukun sekülerleşmesi başlamıştır.

2. Meşrutiyet Dönemi

- **1876 I. Meşrutiyet:** İlk anayasa (Kanun-i Esasi); parlamenter yapı oluşturulsa da kısa sürmüştür.
- **1908 II. Meşrutiyet:** Parlamantonun yeniden açılması; çok partili hayat ve siyasal örgütlenme başlamıştır.

3. Cumhuriyet Dönemi

- **1923:** Cumhuriyet ilanı ile egemenlik kayıtsız şartsız millete ait olmuştur.
- **1924 Anayasası:** Hukuk devleti, laiklik, halk egemenliği temelleri atılmıştır.
- **1946:** Çok partili hayata geçiş.
- **1961 Anayasası:** Temel hak ve özgürlükleri genişletmiş, kuvvetler ayrılığı netleştirilmiştir.

- **1982 Anayasası:** Devlet otoritesini artırıcı, bireysel özgürlükleri kısıtlayıcı yönleriyle dikkat çeker.

III. Türkiye Cumhuriyeti'nin Siyasal Kurumları

1. Yasama Organı: TBMM

- Tek meclisli yapı.
- 600 milletvekili, 5 yıllık süreyle seçilir.
- Kanun yapma, hükümeti denetleme, bütçeyi onaylama yetkileri vardır.

2. Yürütme Organı: Cumhurbaşkanı

- 2017 Anayasa Değişikliği ile parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmiştir.
- Cumhurbaşkanı hem devletin hem yürütmenin başıdır.
- Kararname çıkarma, bakan atama, OHAL ilanı gibi geniş yetkilere sahiptir.

3. Yargı Organı

- Bağımsız ve tarafsız mahkemelerce yürütülür.
- Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, HSK gibi yüksek yargı kurumları yer alır.
- Anayasaya aykırılık denetimi yapılır.

IV. Siyasal Katılım

1. Tanımı

- Vatandaşların siyasal sürece katılımıdır (oy verme, parti üyeliği, mitinglere katılım, dilekçe verme vb.).
- Demokrasi için katılım vazgeçilmezdir.

2. Türkiye'de Katılım Biçimleri

- En yaygın biçimi oy kullanmadır.
- Siyasal parti üyeliği, sivil toplum örgütlerine katılım ve sosyal medya gibi yeni yollar da öne çıkmaktadır.

3. Katılım Düzeyi

- Türkiye'de oy verme oranı görece yüksektir.
- Ancak aktif siyasal katılım (parti toplantıları, mitingler, politik kampanyalar) sınırlıdır.

V. Siyasal Partiler

1. Tanımı

- Siyasal iktidarı elde etmek amacıyla örgütlenen, belirli programlara sahip topluluklardır.
- Demokrasi içinde temsil mekanizmasını sağlarlar.

2. Türkiye’de Partiler Tarihi

- **CHP (1923):** Cumhuriyetin kurucu partisi.
- **DP (1946):** Çok partili yaşamın ilk büyük muhalefet partisi.
- 1980 sonrası kapatılan partiler ve yerine kurulan benzer ideolojilere sahip yeni partiler (ANAP, DYP, RP, AKP vs.).
- Günümüzde çok partili sistem hâkimdir, ancak belirli partiler seçim sisteminden dolayı baskındır.

3. Seçim Barajı ve Temsil

- %10 barajı uzun yıllar temsil adaletini zedelemiştir.
- 2022’de %7’ye indirilmiştir.
- İttifak sistemleri ile küçük partilerin TBMM’ye girmesi kolaylaşmıştır.

VI. Sivil Toplum ve Siyasal Yapı

1. Sivil Toplum Nedir?

- Devletten bağımsız, gönüllü bireylerin oluşturduğu örgütlü topluluklardır.
- Dernekler, vakıflar, meslek odaları, sendikalar, platformlar.

2. Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi

- 1980’lerden sonra neoliberal dönüşümle birlikte artış göstermiştir.
- Ancak siyasal baskı, finansman eksikliği ve yasal sınırlılıklar nedeniyle zayıf kalmıştır.
- Bazı STK’lar politik iktidarla yakın ilişkiler kurabilmektedir.

VII. Seçim Sistemi

1. Temel Özellikler

- Milletvekili seçimleri genel, eşit, gizli oy-açık sayım, tek dereceli sistemle yapılır.

- Daraltılmış bölge, nispi temsil, çoğunluk sistemleri çeşitli dönemlerde tartışılmıştır.

2. Cumhurbaşkanlığı Seçimi

- İlk turda %50+1 oy alınmalıdır, aksi hâlde ikinci tur yapılır.
- Aday olabilmek için belli sayıda imza veya parti desteği gerekir.

VIII. Siyasal Kültür ve Algı

1. Siyasal Kültür

- Halkın siyaset algısı, değerleri ve tutumlarıdır.
- Türkiye’de geleneksel, otoriter ve modernleşmeci unsurlar bir aradadır.

2. Güven Sorunu

- Anketlere göre yargı, siyasi partiler ve meclise güven sınırlıdır.
- Bireylerin siyasete ilgisi çoğunlukla seçim dönemleriyle sınırlı kalır.

IX. Siyasal Sorunlar ve Reform Tartışmaları

- Kuvvetler ayrılığı zayıflamıştır.
- Medya özgürlüğü sınırlıdır.
- Yargının tarafsızlığı tartışmalıdır.
- Siyasi partilerde lider sultasası vardır.
- Kadın ve gençlerin temsil oranı düşüktür.
- Siyasal finansman ve şeffaflık eksiklikleri devam etmektedir.

Kaynakça:

- Anadolu Üniversitesi – Türkiye’nin Toplumsal Yapısı
- 1982 Anayasası
- Şerif Mardin – Türk Modernleşmesi
- Ersin Kalaycıoğlu – Türkiye’de Siyasal Katılım
- TÜİK Seçim Katılım Verileri
- IDEA – Global State of Democracy Report
- TESEV – Türkiye’de Sivil Toplum Araştırmaları

8. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE EKONOMİK YAPI

I. Ekonomik Yapı Nedir?

1. Tanım

- Ekonomik yapı; üretim, tüketim, bölüşüm ve değişim faaliyetlerinin toplumsal örgütlenmesini ifade eder.
- Bir ülkenin üretim ilişkileri, kaynak dağılımı, iş gücü kullanımı ve ekonomik kurumları bu yapının temel unsurlarıdır.

2. Unsurlar

- Tarım, sanayi ve hizmet sektörleri
- Kamu ve özel sektör ilişkileri
- Gelir dağılımı ve bölgesel kalkınma
- Devletin ekonomik hayattaki rolü

II. Türkiye'de Ekonominin Tarihsel Gelişimi

1. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e

- Osmanlı'da ekonomik yapı büyük ölçüde tarım ve zanaat temellidir.
- Lonca sistemi ve tımar sistemi ile üretim ve mülkiyet düzenlenmiştir.
- Sanayi Devrimi'nin etkisi sınırlı kalmış, dışa bağımlı ve borçlu bir ekonomi oluşmuştur.

2. Erken Cumhuriyet Dönemi (1923–1950)

- Devletçilik politikası benimsenmiştir.
- Sanayi yatırımları kamu eliyle yapılmış, KİT'ler (Kamu İktisadi Teşebbüsleri) kurulmuştur.
-

1. ve 2. Sanayi Planları hazırlanmıştır.

- Tarımda makineleşme ve köylünün üretime teşviki hedeflenmiştir.

3. 1950–1980 Dönemi

- Liberal politikalar ve dışa açılma girişimleri öne çıkar.
- 1960 sonrası planlı kalkınma dönemi başlar (DPT – Devlet Planlama Teşkilatı).

- İthal ikameci sanayileşme modeli uygulanır.
- Tarım desteklenir, ancak sanayi yatırımları kamuya bağımlı kalır.

4. 1980 Sonrası Dönüşüm

- 24 Ocak 1980 kararları ile neoliberal ekonomik politikalar benimsenir.
- İhracata dayalı büyüme, dışa açıklık ve özelleştirme teşvik edilir.
- Finans piyasaları serbestleşir.
- KİT'lerin özelleştirilmesi başlar.

5. 2000 Sonrası Ekonomik Süreç

- IMF destekli istikrar programları uygulanır.
- 2001 krizi sonrası güçlü ekonomik programlar başlatılır.
- 2000'li yıllarda büyüme yüksek; ancak kırılganlık, cari açık ve işsizlik gibi yapısal sorunlar sürer.
- 2018 sonrası yüksek enflasyon, kur dalgalanmaları ve üretim sorunları belirginleşmiştir.

III. Ekonomik Sektörler

1. Tarım Sektörü

- Cumhuriyet'in ilk döneminde ekonominin belkemiğidir.
- Mekanizasyon, sulama ve destek politikalarına rağmen üretkenlik düşüktür.
- Kırsal nüfus azalsa da, tarım hâlen istihdamda önemli paya sahiptir.
- Tarım destekleri, TARİŞ, ÇUKOBİRLİK gibi kooperatiflerle desteklenmiştir.

2. Sanayi Sektörü

- Erken dönem sanayi yatırımları devlet eliyle yürütülmüştür.
- 1980 sonrası özel sektörün ağırlığı artmıştır.
- Sanayi bölgeleri (OSB'ler), teknoparklar ve ihracata dönük üretim modeli benimsenmiştir.
- Ancak katma değeri yüksek teknoloji üretimi yetersizdir.

3. Hizmetler Sektörü

- En hızlı büyüyen ve istihdam sağlayan sektördür.

- Turizm, bankacılık, iletişim, eğitim, sağlık gibi alanları kapsar.
- Bilişim ve dijital hizmetlerde artış gözlemlenmektedir.

IV. Devletin Ekonomideki Rolü

1. Müdahaleci Devlet

- Cumhuriyet'in ilk yıllarında üretim, ulaşım, sanayi gibi alanlarda aktif roller üstlenmiştir.
- Ekonomik kalkınmanın itici gücü olarak görülmüştür.

2. Planlama ve Denetim

- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ile beş yıllık kalkınma planları hazırlanmıştır.
- Kaynakların etkin kullanımı, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması hedeflenmiştir.

3. Özelleştirme Süreci

- 1980 sonrası devletin üretici kimliği terk edilerek düzenleyici rolü ön plana çıkmıştır.
- KİT'ler özelleştirilmiş, piyasa ekonomisi teşvik edilmiştir.
- Ancak özelleştirmeler şeffaflık ve verimlilik açısından eleştirilmiştir.

V. Ekonomik Göstergeler ve Sorunlar

1. Büyüme

- Türkiye büyüme oranlarında zaman zaman başarılı olmuştur.
- Ancak büyüme genellikle krediye, tüketime ve inşaaata dayalıdır.

2. İşsizlik

- Özellikle genç işsizliği yüksektir.
- Kadınların iş gücüne katılımı düşüktür.
- Kayıtdışı istihdam oranı gelişmiş ülkelere göre oldukça fazladır.

3. Enflasyon

- 1990'larda çift haneli; 2001 krizi sonrası kontrol altına alınsa da 2018 sonrası yeniden yükselmiştir.
- 2020 sonrası ciddi fiyat istikrarsızlıkları görülmektedir.

4. Gelir Dağılımı

- Gelir dağılımı adaletsizliği kronik bir sorundur.
- Gini katsayısı yüksek; üst gelir grubu toplam gelirin büyük kısmına sahiptir.
- Yoksulluk oranı kırsalda ve büyük kent çeperlerinde daha belirgindir.

VI. Bölgesel Gelişmişlik Farkları

- Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgeleri daha gelişmiştir.
- Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ekonomik olarak geri kalmıştır.
- Kalkınma ajansları, teşvik sistemleri, GAP ve benzeri projelerle bu farklar azaltılmaya çalışılmıştır.

VII. Güncel Sorunlar ve Reform Alanları

- Üretim yapısının düşük teknolojiye dayalı olması
- İthalata bağımlı sanayi
- Tarımda küçük ölçekli üretimin verimsizliği
- Kamu borç yükü ve kur baskısı
- Eğitim-iş gücü piyasası uyumsuzluğu
- Enflasyonla mücadelede para politikası bağımsızlığı

